E

d
A

Se

I

Missio Canadensis

EPISTOLA

ex

Portu-regali in ACADIA

transmissa

ad Praepositvm Generalem Societatis IESV

A R. PETRO BIARDO ejvsdem Societatis

Secundvm exemplar emissum in ANNUIS LITTERIS *Anni* CIↃ. IↃC. XI

DILINGÆ.

Ex Typographéo Mayeriana, apud Melchiorem Algeyer.

Editio ad xxv exemplaria reſtricta. O'C.

ra
vo
ʃu

me
mo
ba

So
Pe
M
ru
Se

LECTORI.

POSTQUAM *Patres Societatis* Jesu *malevolentiam inimicorum suorum vicerant et in* Galliam *reversi erant, vocari videbantur aliò ad labores suos fructuosè collocandos.*

Multa erat in Novâ Franciâ *messis, ubi incolæ pene belluarum more sine Numinis cognitione vivebant.*

Illûc igitur missi fuerunt duo Societatis sacerdotes, Patres scilicet Petrus Biardus *et* Enemundus Massæus, *qui in* Acadiam *pervenerunt* 22 *Maii, Anno Salutis*, 1611. *Septem per menses ibi commoratus,*

P. Biardus *hanc epiſtolam, Superiori ſuo tranſmiſit.*

Quatuor veluti in capita hæc litera diviſa eſt, & narrat :

1°. *Quid ſit* Nova Francia, *qualis regio, qui in eâ populi, quique mores.*

2°. *Quo modo, quibuſve auxiliis aut ſucceſſu, Societas miſſionem illâ in regione conſecuta ſit.*

3°. *Quonam in ſtatu rem Chriſtianam his in locis offenderit Societas.*

4°. *Quid a miſſionariis hactenus effectum ſeu potius attentatum ſit.*

Licet epiſtola ſub finem habeat : ultimo die Januarii CIↃ. IↃC. XI. *ia quidem aut error in anno eſt, aut P.* Biardus *ſecundum ſtylum veterem ſcripſit, nam debet eſſe annus,* CIↃ. IↃC. XII.

MISSIO CANADENSIS.

REVERENDE in Chriſto Pater,

Pax Chriſti.

VOCAT Nos huius anni CIↃ. IↃC. XI. inſtans iam atq; vrgens exitus ad recognoſcendum coram Paternitate veſtra principium, quo primùm Societas in has nouæ Franciæ regiones delata eſt: multorum quoque beneficiorum cumulus, quo nos diuina largitas in his & auſpicādis, & ſoſpitādis initijs proſecuta eſt, hoc exigit, vt in hoc tanquam temporum anníque portu actionum noſtrarū, & tanquam velificationis ſeriem relegētes, Chariſs: Patres Fratréſq; noſtros inuitemus, & ad gaudium pro ijs, quæ feliciter

citer in nobis diuina manus operata eſt, & ſcilicet ad gemitum pariter & orationem pro ijs, quæ in animorum ſalute procuranda, ſegniter ipſi nequitérque multa deliquimus. Quod enim diutius antè Societas multíſq; conatibu intenderat, vt aliquam ſuis laboribus poſſet huic quoq; ſiluaticæ genti opem & lucem Euangelio inferendo afferre, id hoc ipſa demum anno videtur, vt in tenui exiguóque principio ſatis feliciter, próque diſiderio eſſe aſſecuta.

Atque hoc ſcilicet mihi iam narrandum eſt, exponendúmq; veſtræ Paternitati, quæ & quanta ſit hæc meſſis animorum, quidvé à magno Patrefamilias datum nobis hactenus, quid etiam porrò dandum ſperetur. Sed vt commodiſſimè tota mihi narratio decurrat, neq; decurrentem, vt fit, multa effugiant, in quatuor videtur velut capita rei totius expoſitio eſſe diuidenda. Exponã ergo primùm, quæ ſit hæc noua Francia, quæ regio, qui populi moréſque: tum deinde quomodo, quibuſvé tandẽ auxilijs, aut ſucceſſu Societas miſſionem in has regiones

ones obtinuerit. Tertiò quonam in ſtatu rem Chriſtianam in his terris offenderimus. Poſtremò quid à nobis effectum hactenus, ſeu potiùs quid attentatum ſit ad diuinam gloriam. Hæc mihi videtur eſſe poſſe commodiſſima & ſufficiens narrandorum omnium expoſitio.

Atque vt à capite ordiar explicémque primùm, quænam ſit hæc Noua Francia, quod ſolum, quivé ritus gentis, credo non ſolùm Paternitati veſtræ iucundum, ſed nobis quoq; neceſſarium, regionem vniuerſam accuratiùs deſcribere. Nam cùm hic nobis ad laborandum campus aſſignatus, certum eſt, non poſſe nos à veſtra paternitate dirigi pro occurſuum varietate, niſi ea fines, adfractus viarum, viciniorum locorum diſtantiam, ſtatum gentis & rerum, noverit.

Præterea tot video à Geographis antiquis errores tenebráſque in hanc cognitionem induci, vt niſi à nobis ſuccurratur rerum non auditoribus ſed ſpectatoribus, non poſſit non in noſtris itineribus & veſtigijs perſequendis haud minùs à veritate, quàm à corpore cogitatio peregrinari.

grinari. Norumbegam illi nobis neſcio quam, vrbéſque & caſtella nominant, quorum hodie ne vmbra quidem aut ipſa vox extant.

Verùm quod polliciti ſumus exequamur. Noua Francia, vti nunc Galli vſurpant, regio illa eſt trans Oceanum Gallicum, quæ à quadrageſimo primo gradu vſque ad quinquageſimum ſecundum latitudinis, aut etiam quinquageſimum tertium procurrit.

Scio ab alijs multò latiùs fines regionis porrigi, ab alijs coarctari anguſtiùs, ſed ego hîc non diſputo: id ſolùm expono, quod nunc vti dixi communiùs vſurpatur, vel quod hoc terrarum Gallorum nauigationibus ab aliquot iam annis maximè frequentatum & vindicatum eſt, vel quod illud idem ferè antiquæ Franciæ parallelū æqualiter eam ab occidente reſpicit.

Hæc igitur Noua Francia oram habet ſanè multifariam, ſinubus marinis fluminibùſque exeſam, an fractuoſam & recurrentem. Sinus duo ſunt maiores, vaſtí-

vaſtíque; alter is, qui S. Laurentij gurges; alter, qui Francius appellatur.

Námque à quadrageſimo ſeptimo gradu, vſque ad quinquageſimum primum, tellus velut gremium aperit; ſiue ad accipiendum introrſus Oceanum, ſiue ad exonerandum magnum flumen Canadan. Atque hic gurges S. Laurentij dicitur, cuius in introitu ingens illa adiacet inſula, quam terras nouas Galli, Barbari Praeſentis appellant moluarum piſcatu celeberrima; oram ſinûs fluminíſque tenent Aquilonem versùs Excomminqui, ſiue, vt vulgus indigetat, Excōmunicati. Fera gens eſt, & vt dicitur Anthropophaga, quanquam & hi olim ſatis diu pacificè cum Gallis agitârunt, nunc irreconciliabiles cum his inimicitias exercent. Sequuntur interiùs, occidentem versùs Algonquini, pòſt Montagneſij, intimi ſunt ad capita ipſius magni fluminis Canadæ, Irocoſij, qui etiam latè Auſtrum verſus protenduntur.

Atque hi ferè Irocoſij noti ſunt Gallis duntaxat ob perpetua bella, quæ cum Montagneſijs, & Algonquinis fœderatis & ami-

& amicis populis geruntur. Iam verò Auſtrum versùs terra ab hoc S. Laurentij ſinu paulatim vſque ad quadrageſimum tertium gradum excurrit, vbi rurſus altero ſinu maximo inciditur, quem Francicum appellant. Hic gurges terras vaſtè exedens, ſeſéque Aquilonem verſùs & S. Laurentij ſinum incuruans, velut Iſthmum efficit; Iſthmúmque adiuuat S. Ioannis longiſſimum flumē, quod orſum ab ipſa propemodum ora magni Canadæ in hūc ſeſe Francicum gurgitem exonerat. Continet hic Iſthmus leucas admodū quingentas circuitu ſuo, eúmque occupant Soriqui populi. In hoc Iſthmo portus regalis eſt, vbi nunc degimus, ad gradum latitudinis quadrageſimum quartum cum beſſe. Sed habet portus oſtium ſuum (ne quis fallatur) non in Oceanum ad orientem obuerſum, ſed in ſinum eum, quem dixi Francicum: ad Occidentem & ſeptentrionem à fluuio Sanċti Ioannis vſque ad fluuium Potugoët, atque adeò vſque ad flumen Rimbegui habitant Etheminquenſes. Habet Rimbegui oſtia ſua ſub gradu quadrageſimo tertio

tertio cum beſſe. Nec procul eſt Chouacoët, quod alterum eſt latus ſiue brachium terræ, quod ſinum Frācicum excipit. Námque ad orientem eſt illud, quod promontorium ſabuloſum nominamus: ad Occidentem Chouacoët; vtrumque ad quadrageſimum tertium eleuationis gradum, cùm tamen inter hoc atque illud centum leucarum intercapedo ſit: à fluuio Rimbegui* vſque ad quadrageſimum gradum latè poſſident, qui Armonchiqui appellantur. Atque hæc ferè partitio eſt regionis: itáque ſi numeres, populi erunt ſeptem, linguâ inter ſe ac ſtudijs diſcrepantes; Excommunicati, Algonquini, Montagneſij, Irocoſij, Soriqui, Etheminquenſes, & Armonchiqui. Sed ex ijs nec Excommunicati, nec Irocoſij, nec Armonchiqui multum Gallis noti ſunt. Reliqui quatuor in firmam iam videntur cum ijs amicitiam & cōſuetudinem coaluiſſe. Pernoctant ipſi nobiſcum, nos cum ipſis vagamur, venamur, viuimus ſine armis, ſine metu; & quod adhuc apparuerit, ſine periculo. Cauſſa frequentandi piſcatio fuit Molu- arum,

* *Sic.* pro Kinibequi.

arum, quibus hoc mare abundat, & pellium permutatio. Nam cùm ære, ferro, cānabe, lanâ, frugibus, atq; omni ferè artificio Barbari careant, hæc à Gallis accipiunt. Ipſi contrà, qui vnicus theſaurus eſt, pelles retribuunt. Eſt autem regio tota magnam partem perfrigida. Cauſſæ ſunt plures; vna quòd valde aquoſa eſt; nam præterquam quòd vndique ferè mari alluitur, fluminibus præterea & ſtagnis lacubúſque maximis abundat. Inſulæ ita frequentes ſunt, vt ora tota ijs interciſa, & tanquam baccata ſit. Hinc ſequitur nimirum, vt pruinoſa ſit, & tamē ventoſa, ſed flatu non niſi ferè algido. Altera eſt cauſſa frigoris, quòd inculta ſit; nam cùm latè omnia ſilua vna contineat, nihil mirum eſt, ſi vix vnquam poſſit humus calefieri. Adde his, ſi placet, cauſſam tertiam, montes videlicet niuoſos ac perpetuò rigentes, quibus dicimur ab Occidente ac Septentrione procul obuallari.

Certè quidem ab ea parte non niſi gelu perflamur & niuibus. Alioqui ſanè facies regionis eſt peramœna, pluribus

locis

locis hospitem inuitans ac bene pollicens; & quod apparuit, si colatur, non infœcunda. Indigenæ rari sunt. Etheminquenses mille capita numerare non possent, nec multò plus Algonquini simul & Montanenses iuncti: Soriqui duo millia non conficerent: Itaque summùm quatuor capitum millibus tam vasti terrarum & littorum tractus non tenentur, sed percurruntur. Gens enim est vaga, siluestris, & sparsa, vt quæ venatu solo & piscatu viuat. Imberbes feré, & quidem statura cõmuni, vel paulò breuiore ac graciliore quàm nostri, at non degener tamen aut indecora; color non multùm fuscus, faciem vulgò pingunt, & in luctu atrant. Iuris amantes, ac vim latrociniùmque perosi. Quod sanè mirum est in hominibus, qui lege ac magistratu carent. Sui enim quisque dominus est ac vindex. Sagamos quidem habẽt, hoc est bellorum ductores, sed quorum omnino precarium sit imperium, si tamen imperium appellandum est, vbi nulla est necessitas parendi. Sequuntur vel exemplo, vel vsu, vel affinitatis

tatis aut generis conciliatione inducti, nonnunquam etiam certè cuiusdam potentiæ auctoritate: bella populatim gerunt, ob illatas priuatis iniurias. Genus totum vindictæ auidum; & vt barbarum, in victoriâ insolens, captiuorum capita tanquam opima spolia & torqu magno gaudio circumferunt.

Et quidem dicuntur humanis carnibus non abstinuisse, ídque etiamnum perhibentur & Excommunicati & Armonchiqui facere: verum ab ijs, quorum est cum Gallis consuetudo, tantum scelus procul abest.

Religio tota certis incantationibus, choreis, & veneficijs constat; nimirum vt aut necessaria vitæ conquirant, aut inimicos amoliantur; suos habent Autmoinos, hoc est veneficos, qui malū Dæmonem consulant de vita & morte, futurorúmque euentis; & quidem sese illis mala bellua præsentem sæpe sistit, vt ipsi asserunt, vindictam annuit, renuítque, mortem inimicorum suorumvé, venationem prosperam, & cetera eiusmodi ludibria, quorum vt ne quid desit,

etiam

etiam somnijs fidem habent: si fortè super placito & bene auspicante somnio euigilauerint, consurgunt, vel de nocte concubia, & omen cantu ac choreis sequuntur. Templa, ædesvé sacras, ritus, cæremonias, disciplinam nullam habent, vti nec leges aut artificia politiamvé vllam, præter certos mores & consuetudinem, quorū sunt retinentissimi. Si quem Veneficus respondit ad certā diem moriturum, is deseritur ab omnibus; quin ipse adeò miser, vtpote iam mortis certus, vltro sibi inediam atque omnium incuriam indicit, credo ne videatur contra fatum pugnare.

Quin etiam si fortè ad præstitutam diem, vt sæpe fit, moribundus non videatur, pro se quisq; proximi vrceis frigidæ in ventrem miseri inuergendis celerant mortem. Hæc pietas est Sathanæ mancipijs: ita quoque nimirùm, quia semper fallax est, diuinus nunquam fallit; quāquam natio ista deceptrix aruspicum multum iam de auctoriate suá ab aduētu Gallorum amisit; passimque nunc quiritantur, suos iam Diabolos viribus excidisse,

diſſe, præut quidam ferūt Patrum ſuorum fuiſſe temporibus. Mortuorum ita cum corpore ſepeliunt memoriam, vt ne nomen quidem deinceps audire ſuſtineant. Dei quidem vnius ſupremi tenuem quandam habent cognitionem, verumtamen affectibus & vſu deprauati nihilo ſeciùs, vt dixi, Cacodæmonem etiam colunt; ob vitæ commoda, algoris & inediæ patientes ſunt ſupra modum. Octo, decem dies, ſi fors ita exigat, feram ieiuni perſequūtur, ſummis niuibus frigoribúſq; tum maximè ardet venatio. Et tamen hi ipſi Boreâ, vt ſic dicam, & cryſtallo nati, vbi ſemel ſub ſuis tugurijs cum præda conſederunt, inertes illico, & cuiuſuis laboris impatientes fiunt: feminis mandant omnia: hæ præter oneroſam liberorum educationē, geſtationémque, inſuper feram ex eo loco vbi ceciderit, aduehunt: hæ lignatum & aquatum eunt: hæ ſupellectilem conficiunt, curántque: cibos apparant, feras excoriant, pelles fullonis arte conficiunt, veſtimenta conſuunt, piſcantur & conchas maximè ad cibum legunt, ſæpe

etiam

etiam venantur : hæ canoas, hoc eſt cymbulas miræ celeritatis è cortice compingunt, tuguriola, vbi & quando pernoctandum eſt, ædificant : denique præter laborioſiorem venationem & bella nihil aliud quidquam viris eſt penſi. Hac de cauſſa plures ferè vxores quiſque habet, Sagami maximè, vt qui potentiam ſuam & concurſum pluriū tanquam clientium tueri nequeant, non ſolùm ſine pluribus liberis, qui valeant ad terrorem & gratiam, ſed etiam ſine pluribus mancipijs, quæ neceſſaria vitæ officia & exequantur & tolerent. Nam feminas mancipiorum loco habent, tractántqȝ. Inter ſe mirificè liberales ſūt, nihil quiſquam aut fortunarum, aut ſibi habere ſuſtineat, quin partem maximā aſtantibus eroget, quin etiam qui Tabagiam agit, vt loquūtur, hoc eſt qui conuiuio alios excipit, non accumbit ipſe cum reliquis, ſed miniſtrat, neqȝ partem aliquam dapis reſiduam ſibi facit, ſed diſtribuit omnia, ita vt famem cogatur eo die conuiuator pati, niſi quis inuitatorū, ex eo quod ſibi ſuperfuerit, miſeratus ei retri-

retribuat. Et ſimilis apparuit ſæpe liberalitas in Gallos aliquo caſu oppreſſos. Nam erga reliquos, aut hîc aut in nauibus agentes didicerunt à nobis non facilè quicquā gratis dare. Pedunculos capitis quæſitant, & in delicijs habent. In mendicando & poſtulando importuniſſimi ſunt, & qui eſſe ſolent mendicorū & inopū mores, falſi, obloquutores, aſſētatores, vani. Gallos quidē atq; omnes gentes cùm ſemel ſaturi ſunt, longè deſpiciunt, irridéntq; clanculum omnia; etiam religionē, quam ſuſceperint. Tuguriola ſua vbiuis facilè ac raptim ſudibus ramificè ædificant, & aut cortice aut pellibus aut etiā tegete cōtegunt. Ignis in medio extruitur. Sed hæc iam ſatis ſupérque de regione & hominibus, maximè cùm accuratam regionis Chorographiam mittam; ex quo vno intuitu, quidquid de terrarum & maris ſitu dixi, liquidò apparebit.

Nvnc ad id venio, quod ſecundo loco propoſui, vt ſcilicet explicem, quanam tandem via Societas miſſionem in hanc prouinciam obtinuerit. Et quidem noſtri

Burdi-

Burdigalenſes pro ſuo animarum zelo à multis retro annis huc reſpectârant, huc intenderant, vt miſeræ nationi opem ferrent: ſed pios eorum & ardentes conatus, quos periculi facies non terreret, diu ſubſidiorum ad agendum inopia fruſtrata eſt. Reſtituta demum in Galliam Societate, agere ſeriò per P. Cotonum cum Magno Henrico cœperunt, ſibi vt liceret in his quoque regionibus laborare, & amplexus eſt Rex Societatis amans tam piam & propenſam voluntatem, ſed nihilominus tamen vtilibus conſilijs longa adhuc & odioſa mora interuenit. Nulli adhuc Galli regionem incolebant, commorandi animo, & qui antè à Rege miſſus fuerat, explorandi tentandíque cauſsâ, alienus à ſacris noſtris erat, & ijs poſtmodum rebus, non ſolùm infectis, ſed etiam prope deſperatis domum in Galliam redijt: iuſſit tamen Princeps inuictus ne deſponderemus animum, mittendi ſolùm deſtinarentur, moniturum ſe cùm maturum foret; atque adeò vt arrha quædam eſſet ſponſionis, pecuniam ex eo tēpore in viaticum

viaticum aſſignauit. Sed hæc agentibus, ecce pij Regis funeſta mors intercedit. Nō defuit DEVS ſub idem anni tempus: ad nouum regem nuntij rediêrunt ab eo, qui anno ſuperiore in has ſibi terras coloniā depopoſcerat.

Is eſt Ioannes Biencurtius, vulgò Potrincurtius, nobilis & magni animi vir. Ergo accepta occaſione agitur cum Regina Regente Maria Medicæa, maximæ pietatis heroina, vt quæ maritus tanta virtute deſtinâſſet, per eam efficerentur, daretur locus duobus è Noſtris in eâ naui, quæ proximè huc eſſet ventura. Annuit Regina, munificéque reſpondit deſiderio. Ergo ſtatim ex Aquitania euocatus Sacerdos vnus, alter ex ipſa Francia deſumptus. Sed ecce rurſum moras, rurſum ſeſe Sathanas excitat. Dieppâ erat ſoluendum, & ea nauis, quæ huc vela faciebat ita erat mercatoribus Hæreticis obnoxia, vt ſine ipſis commouere ſe non poſſet. Ergo ij ſimul ac Noſtros vident, negant enimuerò præcisè ſeſe paſſuros, vt rudens expediatur, ſi Ieſuitæ nauigaturi ſint. Obtenditur

ditur Reginæ imperium, interponitur etiam Gubernatoris auctoritas. Itur, reditúrque ad Reginam, & ab ea literæ, mandatáque afferuntur, ſed obſtinationem hæreticam, vt Eccleſiæ, ita nec Regum frangit aut permouet auctoritas. Hæc peruicacia benigniſſimorum Principum illuſtriorē pietatam fecit. Namque Antonia Pontia Marchioniſſa Guercheuilia matrona clariſſima, & vt appellant, filiarum Reginæ gubernatrix, vbi has tricas audijt, pro ſuo in Devm & Societatem amore, non dubitauit à maximis quibuſq; totius curiæ eleemoſynam petere eo nomine, vt victâ hæreticorum contumaciâ Ieſuitis liceret in has terras proficiſci. Nec difficile ei fuit, in pia cauſſa ſuapte ſponte propenſam Catholicorum Principum benignitatem allicere: breui ſumma confecta eſt librarum quatuor millium. Ea & hæreticorum repulit iniquitatem, & Noſtros in nauim non iam vt hoſpites, ſed vt magna ex parte Dominos, potentéſq; impoſuit. Ita nimirum Chriſtus, vt ſolet, per hoſtium impugnationem cōfirmauit ſuos,

per

per iniquitatem auxilijs neceſſarijs inſtruxit, & per machinationes, atque opprobria è tenebris atque ignobilitate vindicauit: ipſi gloria in ſæcula. Amen.

Dieppâ ſoluimus incommodiſſimo tempore, vigeſimo ſexto Ianuarij Anni huius CIↃ. IↃC. XI. Nauis erat non magna, & haud ſatis inſtructa, nautæ ex magna parte hæretici; & vt hyeme in procelloſo mari, multis grauiſſimíſq; tempeſtatibus perfuncti ſumus, tenuítq; nauigatio menſes ipſos quatuor. Ex quibus apparet, quàm multa omnis generis perferenda fuerint. Certè alter noſtrûm magnam itineris partem æger, debilitatúſque iacuit. Conati tamen ſumus conſueta Societatis munia exhibere. Manè ac veſpere ad orationem vectores conuocabantur quotidie: feſtis etiam officia quædam Eccleſiaſtica decantabantur; ſæpe habebantur cohortationes piæ, interdum nonnullæ cum hæreticis diſputationes: iurandi cōſuetudo & verborū laſciuia reprimebatur. Non omittebantur multa ſimul humilitatis, ſimul charitatis exempla.

Denique

Denique illud Dei beneficio obtentum eſt, vt Hæretici, qui nos antè velut monſtra è ſuorũ videlicet ore Miniſtrorum reputabant, non ſolùm agnouerint ſuorum in hac re impoſtorum malitiam, ſed etiam multis poſtea locis laudum noſtrarum prædicatores extiterint; hic ergo ſummatim fuit noſter in has terras ingreſſus.

Seqvitvr iam ex initio propoſitis tertium, nimirum vt exponatur, quonam tandẽ loco rem Chriſtianam his in locis offenderimus. Certé ante hoc tempus vix vnquam à Gallis vacatum fuit conuertẽdis incolarum ad Chriſtum animis. Obſtabant multa. Nam & peregrinabantur huc tantùm, non cõmorabantur: & qui commorari voluerunt, tam aduerſis conflictati ſunt caſibus, vt ei rei dare operam ſanè multam non potuerint. Deuehebantur duntaxat interdum nonnulli in Galliam, ibíq; baptizabantur, ſed ijdem vt nec ſatis inſtituti, & à paſtoribus deſtituti, ſimul ac in has oras remigrauerant, ad ſolita prorſus & vſitata reuoluebantur. Appulimus huc nos vi-

geſimâ

gesimâ secundâ Maij, ipso sacro Pentecostes die, anni huius CIↃ. IↃC. XI. Quo duntaxat anno is, quem sæpius appellare necesse est, D. Potrincurtius ad sedes hîc domiciliúmq; figendum peruenerat, secúmq; Sacerdotem sæcularem aduexerat. Is Sacerdos per eum annum dicitur capita ferè centum baptimo initiauisse; in his celebrem inter Sagamos, & de quo nos infra plura dicemus, Henricum Membertou cum familia vniuersa, hoc est cum tribus liberis iam cōiugibus. Sed, vt fit, cùm nec Sacerdos ipse, nec alius quisquam linguam nôsset, nisi quātum attinet ad vitæ & mercimoniorum necessitatem, erudiri videlicet neophyti non potuerunt.

Baptismum accipiebant velut sacrum aliquod signum similitudinis & confœderationis cum Gallis. De Christo, de Ecclesia, de Fide ac Symbolo, mandatis DEI, oratione ac Sacramentis vix quidquam nouerant, ignari & crucis efformandæ, & ipsius nominis Christiani. Itaque nunc vulgò sciscitantibus nobis, Christianus es? negat optimus quisque,

scire

ſcire ſe quid rogetur. Mutata interrogatione quærentibus, baptizatus es? Annuit vero ac propemodum ſeſe iam Nortmannum pronuntiat; nam Gallos ferè omnes Nortmannos appellitant. De cætero nulla omnino in Chriſtianis à Gentilium ritu mutatio. Iidem mores, conſuetudo & vita, idem chorearum, rituum, cantuum, atque adeò veneficiorum vſus, prorſus antiqua omnia. De vno DEO & bonorum retributione doƈti ſunt aliqua, ſed quæ ſe ipſi ſemper ita audiuiſſe & credidiſſe profiteantur. Sacellum reperimus vnum valde anguſtum & miſerum, ſed nec profeƈtò reliqua habitatio, vt in principijs, aut valde laxa aut commoda eſt.

Vnica hîc adeſt D. Pontricurtij familia, ſine feminis capita ſumus viginti. Nos duo è Societate tuguriolum habemus ligneum, in quo vix poſitâ mensâ commouere nos poſſumus. Et reliqua ſunt huic certè habitationi ac noſtræ profeſſioni, hoc eſt, paupertati cōſentanea. Vtinam ab humilibus principijs exurgat aliquādo, & effloreſcat ſalus animorum;

huc

huc incumbimus, ſed vt languidi cultores non magno ſucceſſu, qualis tamen, quantúſque is fuerit, hoc mihi iam narrandum eſt, quoniam id iam explicui, quod tertium erat ex propoſitis, videlicet quonam in ſtatu vineam hanc ſeu potiùs virgultum offenderimus.

Pervenimvs huc (ſicut antè numeratum eſt) vigeſimâ ſecundâ Maij. Itaque non multo plus hodie, quàm ſeptem menſes hic commorati ſumus. Per hoc igitur tempus, & domi aliqua geſta ſunt, & foris. Domi primùm dedimus operam, vt pro noſtris viribus officium Eccleſiaſticum ne deeſſet. Nam Sacerdos ille, qui huc ante nos aduenerat, à noſtro ſtatim aduētu in Galliam ſua ipſe ſponte & pro veteri deſiderio remigrauit. Dominicis feſtíſque diebus ſolemnem miſſam & veſperas decantamus, cohortamur, & nonnunquam procedimus, ipſis etiam noſtrorum ſiluicolarum pueris cereos, vrceos, aut aliud quid pium, quando hîc adſunt, præferentibus. Ita enim paulatim noſtris ceremonijs aſſueſcunt. Solemnior ea proceſſio fuit, qua

ſancti

ſanctiſſimum Sacramentum feſto ipſi die cumtulimus. Ipſe enim D. Petrincurtius ſedulitatem in eo noſtram collaudauit, ſicut & in ſacello, quantum poteſt, in tanta paupertate coornando. Et quoniam animaduertimus eos, qui antè baptizati eſſent, vix aliud quidquam cum baptiſmate, niſi periculum maius ſuſcepiſſe, prolectationem illam proiectionémq; ad baptiſma quomodocumq; offerendum reiecimus, in eóque perſtamus, ne quis adultus ante neceſſariam ſuæ fidei profeſſioníſque cognitionem initietur. Ita cùm adhuc ignari linguæ ſimus, neque per vllum interpretem enuntiare ſacra noſtra, aut ſcriptis mandare potuerimus, quantacumque in eo ſit opera, vti ſanè poſita eſt plurima, curſus nimirum Euangelij in his hactenus hæret vadis ac ſyrtibus. Id ſuademus, vt infantes ad nos luſtrandi afferantur, quod etiam Dei beneficio iam cœpit fieri. Duos baptizauimus, & tertiam puellam circiter nouennem. Hæc puella non magis morbo, quàm eſurie neglectúque contabeſcebat; ſolet enim hæc natio facilè deſperare medicinam,

cinam, & deſperatos prorſum abijcere, vt antè dictum eſt. Ergo hanc ita depoſitam à cognatis depoſcimus ad baptiſmum, illi verò perlibenter eam nobis concedere, non ad baptiſmum ſolùm, ſed etiam ad voluntatem, vt quæ, inquiebant, inſtar iam eſſet canis mortui. At nos, vt ſpecimen daremus Chriſtianæ pietatis, in ſeparatum eam tranſtulimus tuguriolum, ibíq; eam aluimus & curauimus ipſi ſedulò, inſtitutámque quantum extremo periculo conflictanti neceſſe eſſet, abluimus aquâ ſalutari. Nono demum pòſt die abeuntem ad ſuperos læta ſpe ſumus proſecuti, cùm gauderemus cœlo iam nonnihil noſtri laboris placere. Lætior exitus in alio fuit, ſed exemplum non diſſimile charitatis: hic eſt, ſecundò genitus celebris illius Sagami Membertou, quem antè diximus primũ omnium Soricorum noſtra ſacra ſuſcepiſſe.

Huius ego filium extremo iam diſcrimine periclitantem inuiſi: reperio pro more veteri de ipſius bonis tabagiam, hoc eſt epulum ſolemne, vt ſcilicet poſt epulas non ſicut Iacob benediceret ſuis,

ſed valediceret, ac deinde cōclamaretur, & cōclamato canes præmitterentur ad interitū. Increpaui ego, vt potui, per interpretē paganicos hos mores in iam Chriſtianis. Benignè reſpōdit pater ipſe Membertou neophytos ſe eſſe, verum imperarem; in mea poteſtate eſſe omnia. Negaui ego licitam eſſe illam occiſionē canum, aut deplorati derelictionem; choreas, cantuſvé funeſtos ægroto ipſo inſpectāte mihi non placere; ipſam alioqui tabagiam, & piam in extremis agētis conſalutationem ac mandata permiſi. Reſponderunt omnes ſibi hoc ſatis eſſe, reliqua ſeſe reiecturos. Cæterum D. Potrincurtij nomine ipſos inuitaui, vt ægrū in ipſius ædes deportarēt (aberat enim valde procul) ſperare nos de miſericordia Dei fore, vt conualeſcat, quò tandē intelligant falſas atq; impias eſſe, aut momorū ſuorū, hoc eſt fatidicorū denunciationes. Paruerunt illi, atq; ad nos depoſitum triduo pòſt, hoc eſt ſemianimē detulerunt. Quid multa? Fecit dextera Dñi virtutem: non eſt mortuus, ſed vixit; & nunc incolumis narrat opera Dñi.

Dñi. Hoc exemplo commotus ſenior ipſe Membertou cum eam invaletudinem ſenſiſſet, quæ poſtrema illi fuit, deportari ipſe vltro ad nos voluit, atq; adeò in noſtrum ipſorum tuguriolū, & ſi placet, in lectum ipſum alterius noſtrū. Ibi decumbentem quinq; dies proſecuti ſumus omni nō ſolum officio, ſed etiam famulatu. At ſexto die cùm iam vxor eius adueniſſet, & cerneret ipſa vix alteri noſtrū, quo miſerè humi decubaret, locum eſſe in tuguriolo derelictū, aliò ſuapte ſponte demigrauit, vbi & piam mortē obijt. Certè hunc reperimus (quippe Domini primitias ab hac gēte) præter cæteros mirabiliter ſolitū intrinſecus adeò moueri, multò vt ipſe plus de noſtra fide conciperet, quàm quantū potuiſſet auditione accipere. Itaq; ſolebat ipſe crebrò dictitare, valde optare ſe, vt citò linguā noſſemus. Continuò. n. poſtquam id perdidiciſſet, ſe futurū apud gentem ſuam cœleſtis verbi ac doctrinæ prædicatorem. Dederat ipſe in mādatis, vt antiquo in monumēto cū demortua prius familia (quā ſciebā paganicè obijſſe) ſepeliletur.

sepeliretur. Ego rē improbaui, veritus scilicet, ne vel Galli, vel etiā Gētiles hoc interpretarētur in fidei nostræ iniuriā. Sed ille hoc respōdebat: ita sibi promissū fuisse, antequā Christo nomen daret, fore, vt locus cōsecraretur, & exemplū proferebat ex anteactis non dissimile; alioqui. n. cōtrà se vereri, si nostro in cœmeterio humaretur, ne sui deinceps locū refugerent, atq; ita nunquā ad nos redirent. Opposui ego contrà, q̄ potui, & mecū is, quo ferè solo vtor interprete, D. Biencurtius, filius D. Potrincurtij. Discessi mœstus: nihil. n. disputando profecerā. Extremā nihilominus vnctionem, ad quā paratus erat, non denegaui. Valuit vis Sacramēti: postridie D Biencurtiū, mêq; magnopere aduocat, docet audiētibus omnibus mutatā sibi sententiā, velle se nobiscū humari, suísq; p̄cipere, ne ideo locū refugiant ex veteri errore, quin potius, è Christiani populi sapiētia magis ob eam ipsam caussam locū adament, frequenténtque; ad pias videlicet pro ipso preces effundēdas.

Pacem deinde cum Nostris iterum, iter-

iterúmque commendauit, méq; adeò præeunte ac manum regente, ſingulis ſuorum pio more benedixit: nec lōgè pòſt extinctus eſt. Funus curatum magna ad exemplum pompâ. Et certè diu inter hos populos tantæ auctoritatis Sagamus nō fuit. Quo magis eſt mirum, quomodo in eo ſemper inuictus conſilio perſtiterit, etiam ante conuerſionem, ne plures vnquam ſimul vxores habere vellet.

Atque hæc domi geſta, nunc exeamus foras. Luſtraui ego cum Domino Biencurtio magnam totius regionis partem, hoc eſt totum id, quod antiqui Norumbedam appellabant, flumina etiam ingreſſus ſum præcipua. Fructus is extitit, vt & cognoſceremus, & cognoſceremur; ipſique ſiluatici, qui nunquam antea Sacerdotē, aut ſacra noſtra viderant, inceperint aliquid noſtra de Religione apprehendere. Vbicumque ac quoties potuimus, infiniti pretij hoſtiam obtulimus Omnipotenti DEO, vt ſcilicet altari, tanquam ſede ſua poſita, inciperet hoc ſibi dominium ſeruator hominum vendicare; terrerētúrque ac fugarentur vſur-

vſurpatione ſua laruales tyranni. Et aſtiterunt frequenter Barbari magno ſemper ſilentio ac reuerentiâ. Inuiſebam poſtea ipſorum caſulas, orabam, ægris manus imponebam, cruciculas ænaes aut imagunculas donabam, ipſiſqꝫ de collo ſuſpendebam, & quæ poteram diuina inſinuabam. Excipiebant illi omnia perlibenter, ſignúmque Crucis me ducente conformabant, feréqꝫ omnes pueri etiam me longè proſequebantur, vt ipſum ſæpius iterarent. Semel contigit, vt quem ægrotum altero antè die inuiſeram, propemodúmque depoſitum audieram, pòſt cernerē vegetum, hilarémque, cruce ſua gloriantem, & mihi vultu manúque gratulantem, vt ſuſpicio magna ſit, non ſolùm opem crucis ſenſiſſe, verum etiam agnouiſſe. Si quando in Gallicas naues incidebamus, vt ſæpe incidimus, monita ſalutaria dabantur pro loci & temporis opportunitate: interdum etiam vectores expiabantur. Semel maxima quædam complurium mala, & animorum fortunarúmque labes auerſa eſt per D E I gratiam: ſemel item

exitium

exitium certiſſimum, cædéſque non paucorum. Reconciliatus quoque magni quidam Iuuenis & animi & ſpei. Is quòd ſibi à D. Potrincurtio timeret, annum iam vnum cum Siluicolis eorum more atque veſtitu pererrabat: & ſuſpicio erat peioris quoque rei. Obtulit eum mihi DEVS, colloquor, denique poſt multa Iuuenis ſeſe mihi credit, deduco eum ad D. Potrincurtium, non pœnituit fidei datæ, pax facta eſt maximo omnium gaudio, & Iuuenis poſtridie, antequam ad ſacram Euchariſtiam accederet, ſuapte ipſe ſponte à circumſtãtibus mali exempli veniam petijt. Iam verò vti ſuperuacaneum eſt de nauigantibus dicere, quòd multa pericula mirabiliter euaſerint; ita & de hîc commorantibus, quòd multa ſuſtineant. Quod aqua bibatur, nulla querela eſt: ſiquidem cœpit iam nobis ante ſex hebdomadas ita panis deficere, vt nunc detur in hebdomadam, quod antè dabatur in vnum diem. Nauim expectamus ſubſidio venturam. Interim Piſtores ac Fabri magno ſcilicet nomine atque antiquo viuimus, & incidimus

dimus quibus vterque in grauem ægritudinem, ſed Dominus ſuppoſuit manū ſuam. Nam neque id diu fuit, & ſemper altero decumbente, alter ſtetit. Experimur ſanè, quantum ſit onus vitæ neceſſitas, dum lignatum, dum aquatum imus, dum coquimus ipſi nobis, dum indumenta aut lauamus, aut reficimus, dum ſarcimus tugurioli labes, dum in reliqua corporis cura neceſſariò detinemur. Inter hæc dies nobis, miſerè, noctéſque depereunt; illa nos ſpes conſolatur ac ſuſtentat, fore, vt qui ſubleuat abiectos DEVS, vilitatem ipſe noſtram pro ſua quandoque miſericordia non deſpiciat. Quamquā certè dum in ſubſidiorum inopiam, dum in aſperitatem regionis & gentis mores, dum in difficultates rerum, & coloniæ conſtituendæ, dum in mille pericula obicéſq; vel maris vel hominum intendimus, ſomnium & idea Platonica videtur quod conamur. Demonſtrarem hoc ſigillatim, niſi hoc eſſet cum Hebræis exploratoribus magis pro humanis viribus, quàm pro diuino auxilio, nec minus ex animi

animi languore, quàm ex rei veritate dicere: Terra hæc deuorat habitatores ſuos; nos locuſtæ ſumus, cùm hic monſtra ſint de genere Giganteo. Sed enim tamen, quanticunque ſint hi Gigantes, præualebit ille Dauid in funda & lapide, qui conculcat terram in fremitu ſuo, & in furore obſtupefacit gentes; ille IESVS hominum Seruator, qui benefacit terram & perficit eam, quantumcunque infirmata ſit; ille verò, ille, vti ſperamus, benignitatis ac potentiæ ſuæ ducet eſſe, vt quod vaticinatus eſt Iſaias, *Exultet ſolitudo & floreat ſicut lilium:* quemadmodum ſapientiæ paritérq; potentiæ ſuæ reputauit id, quod cernimus, vt cultiſſima imperia, atque omnibus elata viribus, & gloriâ, ſuæ cruci atque humilitati ſubiugarentur. Amen ita ſit. Atque hoc noſtrum votum adiuuent comprecatione ſua cœlites omnes, atque in primis cœlitum Regina & præſes; adiuuet Eccleſia vniuerſa, ſpeciatímque Eccleſiæ pars illa, cui Paternitas veſtra nutu diuino iam diu præeſt, Societas, votum meum; adiuuet oro atque obſecro

Pater-

Paternitas veſtra omni ope, ſuámque nobis ad id benedictionem pijſſimam, ſi placet, largiatur. E portu Regali in noua Francia vltimo die Ianuarij Anni CIↃ. IↃC. XI.

Veſtræ Paternitatis filius ac ſeruus indignus

PETRVS BIARDVS.

INDEX

rerum ac nominum

nunc primùm huic Epiſtolæ adjunctus

ALBANIAE EXCVDEBAT JOEL MUNSELLIUS
MENSE SEPTEMBRI ANNO

CIↃ. IↃCCC. LXX.

LIUS